

“Ibiddatti gaazii naquu”

Tarkaanfii humnootni mootummaa tikaa Ayyaana Irreechaa
2016 irratti fudhatan

Cuunfaa

Ayyaana Irreechaa bara Onkoloolessa 2, 2016 irratti namoonni hedduun, tarii dhibbootan kan lakkaayaman wareegamaniiru. Gaga'umsa kanaaf sababa kan ta'e gaazii nama imimmaanessuufi dhukaasa humnootni tikaa uummata nagaan mormii dhageessisurratti banuu isaaniitiin walirra deddeemuu tuuta uummataa uumameeni. Namoonni gariin boolla banaa keessatti kufuun boolla keessatti dhuman. Gariin ammo otoo humnoota tikaa jalaa dheessani haroo dhiyoo jiru keessatti liqimfaman. Namoonni ijaan argan Hiwumaan rayits wochiif akka raga bayanitti namoonni gariin ammo rasaasa humnootni tikaa dhukaasaniin dhayamanii du'an. Humnoonni tikaa hidhatan daandii bayinsaa erga tuuta uummataatti cufanii boodaa namoonni baqatan filannoo biraa waan hinqabneef walirra deddeemuu uumameen gaaga'aman.

Ayyaanni Irreecha Uummata Oromoo Itoophiyaa miliyoona 35 ta'uuf bacaqi gannaa bayanii birraa booqaa arguu isaaniifi asmaraa haamaa simachuuf ayyanna itti walgayanii waan ta'eef ayyaana addaati. Guyyaa Ayyaana Irreecha tuuta ummata guddicha - Oromoota miliyoonotaan lakkayamantu magaala Bishooftu, gara kibba baha Finfinneetiin 40 km argumtutti walgayee waggaa waggaan kabaja. Uummanni tuutni guddaan waggaa waggaa walgayaa turus hamma bara 2016ti balaan guddaafi rakkinni nageenya tokkoyyuu mudatee hin beeku ture.

Mootummaan lakkoofsa namootnii du'anii lakoofsan 55 ta'uu dhumarratti dubbatus, dhaabbileen mormituu namoonni gara 700 kan ta'an du'uu tilmaamu. Lakkoofsi gara lachuu himamu garuu hin mirkanoofne ykn sirnaan hin ibsamne. Qorannoon dhaabbata mirga namooma Itoophiya kan mootumma Itoophiyaa waliin hidhata qabuun godhame iftoomina fi amanamummaa hin qabu. Gaaga'umsa mudateef itti gaafatamummaa kan fudhate jiraachuus ragaan hin jiru.

Waggaan tookko guutuun darbus, mootummaan Itoophiyaa tarkaanfii humnootni tikaa fudhatan bifa hiika qabuun qorachuu hin dandeenye. Qaamni amanamaafi of-danda'aan lakkofsa namoota du'anii lafa kaayes hin jiru. Gabaasni kun xiinxala ragaalee viidiyoo fi suuraa hedduu, akkasumas namoota 50 ayyanicharra turaniifi ragoota biroo waliin af-gaaffii godhame irratti hundaayyuudhaan dhiittaa Onkoloolessa 2, 2016 Bishooftuutti ta'e galmeesse dhiyeesseera. Gabaasni kun qorannoo guutuu miti, garuu argannoon qorannoo

kanaa badii bara 2016 qaqqabeerratti qorannoon amanamaa fi bilisa ta'ee haalaan kan barbaachisu ta'uu qofa osoo hin ta'iin, Ayyaana Irreecha bara kanaa Onkoloolessa 1, 2017f karoofame irratti humnootni tikaa tarkaanfi humnaa fudhachuurra akka of-qusataniifii haala ogummaa irratti hundaayee qofaan akka socho'an mootummaan gamanuma mirkaneessu akka qabu akeekuufi.

Ayyaanni irreechaa bara 2016 kan kabajamee mormii imaammatoota mootummaarratti waggaa guutuu ta'aa ture irratti qamolee tikaatiin namoonni kuma tookkoo (1000) caalan guutuu Itoophiyaa keessatti erga ajjefamanii fi namoonni kuma kurnaniin lakkayaman yeroo hidhamanitti ture.

Komeen yeroo dheeraa yeroo ukkaamsa gara jabeenyaa waggaa guutuutiin garmalee bokokeetti, mootummaan Irreecha bara 2016 irratti gayee dur taphatu ol taphachuuf humnoota tikaa heddu bobbasuufi namoota waltajjiiratti duubbatan towachuuf yaalii guddaa godhuun tuuta uummata gar malee dallansiise. Kanarraa kan ka'e namootni muraasni waltajjiiratti bayuun dhaadannoo mormii mootummaa dheegeessisani. Gara calqabaarra humnootni tikaa gaazii nama imimmaannessuti fayyadamuun tuuta kana towachuuf yaalaa turani. Boodarra garuu tuuta uummataa irratti rasaasa dhukaasuu isaani namoonni ijaan argan ragaa bahaniiru.

Vidiyoon heddu bakka taatee kanatti waraabaman keessatti yeroo uummanni baqatutti sagaleen dhukaasaa ifatti dhagayamaa ture. Ragaaleen ijaa akka jedhanitti namootni rasaasaan madaayani du'anis turaniiru.

Suuraaleen humnootni tikaa meeshaale gurguddoo hidhachuu agarsiisan, dhukaasni kallattiin banamuufi madaaleen rasaasaa heddu dhiyaatanis ministeerri dubbii Itoophiyaa yeroo sanaa fi aangawonni mootumma olaanoon humnootni tikaa akka hin hidhanne fi rasaasni Ayyaana Irreechaa irratti hin dhukaane jechuun haalaniiru.

Akkaataa dambii addunyaa kan akka sirna bu'uuraa fayyadama humnaafi meeshalee waraanaa qamoota nageenya kabachiisanii Mootummoota Gamtoomaniitti poolisonni humna fayyadamuun duratti karaale naggaa biro mara yaaluu akka qabaniifii haga balaan guddaan isaan irratti hin aggaamamnetti meeshalee waraanaa akka hin fayyadamne dhorka. Tuutnii uummata Ayyaana Irreechaa irra turan dhaadannoo mormii mootummaa

dheegeessisuu fi aarii mootummaa irratti qaban dhageessisuun darbuun haleellaan hamaan isaan humnoota tikaarraan gayan hin turre.

Sa'aatiwwaaniifi guyyaa muraasa Ayyaana Irreecha bara 2016 boodas naannoo Bishooftuutti mormiin uummata gaggeeffamaa ture. Ragaaleen ijaa Hiyumaan rayits wochitti akka himanitti yeroo mormilee kanaattis humnootni tikaa dhukaasa mormitoota irratti bananii turan. Guyyoottan itti aananiis nammoonni heeddun Ayyaana Irreechaa irratti hirmaatan mana mana isaaniti gara mana hidhaatti guuramaa turani.

Torbanoota itti aanan keessattis dargaaggoonni mufatan gamoolee mootummaa fi dhaabbilee dhunfaa irratti halellaa gessisanii turan. Mootummaan kana sababeeffachuun labsii muddamaa ukkaamsaa labsee ture. Labsichi gaaga'umsa heddu erga geessisee booda Hagayya, 2017 kaafameera. Yeroo labsii muddama turetti humnootni tikaa namoota 21,000 sirna malee jumlaan hidhuun kaampii haaromsaati guuraniiru. Aartistoota, hoggantoota mormituufi gaazexeessitoota irratti himanii siyaasaa irratti dhiyaateera. Interneetinis garmalee uggurameera. Hawaasnii naannoo hedduu humnoota waraanaa baayyee argaa turuu dubbatu.

Mootummaan haaromsa gadi fagoo gaggeessuun komee mormitootaa deebisuuf waadaa galus haga yoonatti dhimmota ijoo mormitootni kaasan - dhiphachuu dirree siyaasaa, dhiittaa humnootni tikaa waggaa guutuu geessisanifi kanneen biroo deebisuuf tattaaffin godhame gadi aanaadha. Kuni ta'uun kabaja Irreechaa bara kanaa fuulduras inumayyuu wal-dhibdee mootummaa fi uummata gidduu jiru garmalee olkaasa.

Mootummaan gaaga'umsa bara 2016 luubbuu namaarra gayetti gaabbu ibsus, okkoraafi du'a gayeef akkuma barame 'humnoota farra nageenya' komachuun humnoota tikaa badii kana geessisan qulqulleesseera. Oromoonni hedduun Hiwuman Raayits Woch dubbise tarkaanffiiin gara jabeenyaa humnootni tikaa fudhatan dhumaatti itti yaadameefi karoofamee gaggeeffame ta'uu amanu. Seenessi akkanaa ammoo bara kanas wal-dhibdeen kun daran akka hammaatu gochuun yaadannoo jeequmsa biro ta'uu danda'a.

Dhiittaa mirga namaa biyyattii keessatti ta'an hunda irratti - kan Irreechaa dabalatee qorannoon adunyaawa bilisa ta'e akka godhamuuf waamicha godhamu mara mootummaan Itoophiyaa cimsee mormaa jira. Haata'u malee, amanummaa dhabuun

qorannoo mootummaan gaggeessaa turee hundaa fi garmalee baay'achuun yakkoota mormiilee bara darbee fi Ayyaanaa Irreechaa Onkoloolessa 2, 2016 irratti dalagamanii ammas barbaachisummaa qorannoo adunyaawaa bilisa ta'ee cimsanii muldhisu. Michoonni Itoophiyaa marti qorannoo bilisaa kanaa Itoophiyaan akka heeyyamtu waamicha gochuu qabu.

Yero kanatti waanti haalan barbaachisu, Irreechi bara 2017 karaa nagaan akka xumuramuuf humnootni tikaa sirriitti akka of-towataniifi karaa ogummaa qabeessa ta'een qofa akka socho'an mootummaan saffisaan mirkaneessu qaba. Carraa hokkoora gadi xiqqeessuuf tarkaanfiin bu'aa qaban fudhatamuu qabu. Mootummaan ayyaana kana nagaan milkeessuuf humnoota tikaa muraasa ykn humnoota tikaa naannoo qofa fayyadamuu filannoo keessa galchuu qaba. Humnootni tikaa uummannii mormii imaammata mootummaarratti dhageessisuu akka danda'u eeguufi obsuu danda'uu qabu. Mormii ka'uu malu ukkamsuufis tarkaanfi humnaa fudhachuu ykn tuuta uummataa doorsisuurra of-qusachuu qabu.

Fuulduree

Mootummaa Itoophiyaatiif

Ayyaana Irreecha bara 2016 Ilaalchisee

- Tarkaanffii humnaa ayyaana kanarratti fudhatame irratti qorannoon amanamaa, ifaafi bilisa ta'e akka godhamu deeggaruun qaamota humna garmalee fayyadamaniiifi towannoo tuutaa ajjeechaaf sababa ta'an fudhatan seera duratti dhiyeessuun adabuu.
- Angawoonni mootummaa iyyaafannoo namoota eessa buuteen isaanii dhabamee kan maatiin gaafataniif deebii saffisaan kennu akka qabaniifi odeeffannoo namoota dhabanii hundaa maatiif akka kennan akkasumas barbaacha namoota dhabaniif tarkaanfi fudhatame maatiif ibsuu qabu.
- Namoota Ayyaana Irreechaa bara 2016 irratti hirmaataniifi mirga isaanii bu'uuraa kan akka mirga yaada ofii bilisaan ibsachuu, gurmaayuufi hiriira bayuu fayyadamuun yakkamanii sirna malee mana hidhaatti guuraman hunda saffisaan hiikuun himata isaanirratti banames dhaabuu qabu.

Ayyaana Irreechaa bara 2017 ilaalchisee

- Qaamoleen nageenya kabachiisaniifi humnootni nageenyaa marti humna bobbaasaniif ajaja ifa ta'e dabarsuu. Tarkaanffii humnaa kan akka gaazii imimmaanessuufi rasaasa qilleensarratis ta'u dhukaasuurraa akka of qusatan. Humna garmalee fayyadamuun kan isaan adabsiisu ta'u akeekkachiisuudhaan Irreechi bara 2017 dhiibbaa mootummaa tokko malee sirnaan akka gaggeeffamu hayyamuu.
- Qophiin eegumsa nageenyaa Irreechaaf godhamu walitti bu'insaafi hokkora karaa garmalee xiqqeessun ta'uu mootummaan gamanumaa mirkaneessuu qaba.

Michoota Adunyaawaa Mootummaa Itoophiyaatiif

- Eega Sadaasa bara 2015ti dhiittaa mirgaa raawwatamaa ture hunda kan Irreecha bara 2016 dabalatee akkasumas labsii yeroo muddamaa fayyadamuun dhiittaa mirgaa gaggeeffame irratti qorannoo biyyoolessaa amanamaa gochuuf tarkaanffiin

muldhatu yeroo hin fudhatamnee kanatti qaamoonni isaan ilaallatu marti qorannoon adunyaawa bilisa ta'e akka gaggeeffamuuf mootummaa Itoophiyaa irratti dhiibbaa gochuu qabu.

- Namoota sirna malee yeroo mormii ykn yeroo Irreechaa ykn yeroo labsii muddamaa qabaman hundi warra labsi farra shororkeessaan himatame dabalatee akka gadi dhiifaman ifatti waamicha gochuufi dhuunfaatti ammoo dhiibbaa gochuu qabu.
- Dhaddacha himatamtoonni itti dhiyaata jiran irratti towannoo cimsuufi fooyyessuun dhaddachi marti dhaddacha haqaa sadarkaa addunyaa guute ta'uu mirkaneessu qabu.
- Ifattis ta'ee dhuunfaatti tarkaanffii irreecha bara 2016 irratti fudhatamee kan isaan yaaddeese ta'uu fi irreecha bara 2017 irrattis humni madaalawaan qofti akka fudhatamuufi argamni qamolee tikaa inumayyu nageenya uummataa akka hin booressine of-eegganno gochuu akka qaban angawoota mootummaa Itoophiyaatti himuu qabu.
- Irreecha bara 2017 hordofuufi guyyaa Irreecha dursuniis qophiin gayaan akka godhame achitti argamanii mirkaneessuu qabu.
- Mootummaan Itoophiyaa Mekaanizimii Mirga namoomaa Afrikaafi Mootummoota Gamtoomanii, Raappoortara addaa mirga bilisaan walgayuufi ijaaramuu dabalateefi Garee Hojii Towannoo Aad-malee Itoophiyaa akka daawwataniif heeyyamu gaafachuu qabu.

Qaamota Irreecha Bulchan maraaf: Gumii Abbooti Gadaafi qaamolee mootummaa nagaa eegsisan maraaf

- Kallattiin gara iddoo Irreechaa geessuufi baasu hedduun banaa ta'uu dursanii mirkaneessuu. Humnootni tikaa karaale kana akka hin cufnes mirkaneessu qabu.
- Boolli namni itti kufuu malu marti, yeroon duuduu ykn dallaan irratti ijaaramuu yoo kun hin danda'amnemmo karaa balaa xiqqeessun towatamuu mirkanessuu qabu.